

TÎLCUIREA EPISTOLEI CĂTRE EVREI

A SLĂVITULUI ȘI PREA-LĂUDATULUI APOSTOL PAVEL

de

Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei

tălmăcită din elina veche în cea nouă și
împodobită cu felurite însemnări de către

Nicodim Aghioritul

Întreptarea tălmăcirii, note ale ediției și înainte-cuvîntare:

Florin Stuparu

editura
Σοφία

București

CUPRINS

Pricina epistolei acesteia, după Hrisostom, Teofilact și Icumenie	5
Capitolul I	11
Capitolul II	34
Capitolul III.....	53
Capitolul IV.....	65
Capitolul V.....	76
Capitolul VI.....	91
Capitolul VII	112
Capitolul VIII.....	135
Capitolul IX.....	146
Capitolul X.....	174
Capitolul XI.....	204
Capitolul XII	245
Capitolul XIII.....	275

CAPITOLUL I

1. După ce, de demult, Dumnezeu a grăit părinților întru Prooroci în multe feluri și în multe chipuri,

Credincioșii Evrei din Ierusalim se ticăloșeau de relele și necazurile pe care le ispiteau de la Evreii necredincioși, și pentru aceasta se socoteau părăsiți de Dumnezeu, de vreme ce nu câștigau odihnă de rele și nu se învredniceau de purtarea de grijă a lui Dumnezeu de care se învredniciseră strămoșii lor. Pentru aceasta așadar, Pavel arată aici cu totul dimpotrivă, zicându-le: Voi, fraților, ați dobândit mai mare dar și mai multă purtare de grijă a lui Dumnezeu decât strămoșii voștri. Căci Dumnezeu le-a trimis acelora Prooroci, adică robi și slugi ale Sale, iar la voi L-a trimis pe Însuși Fiul Său. Dar ce va să zică „în multe feluri și în multe chipuri”? Aceasta e în loc de: „cu deosebire și în felurite chipuri” – așa cum îi zice Dumnezeu lui Osie: „Eu am vorbit către Prooroci și le-am înmulțit vedeniile și tot prin Prooroci am grăit în pilde” (capitolul 12, stih 11).¹ Drept

¹ Adică: lui Moisi, Dumnezeu i S-a arătat în focul ce ieșea din rug, în nor, în întunecare și în fumegarea muntelui; lui Isaia, pe scaun înalt și prea-înălțat, stînd împrejur Serafimii; lui Ieremia, i S-a arătat în chip de toiag și întru alte chipuri; lui Iezechil, în chip de car heruvimic de chihlimbar și de alte materii; lui Daniil, ca un om vechi de zile; lui Amos, în chip de bărbat stînd pe un zid de diamant; lui Ilie, în chip de zefir subțire. Și, de aici înainte, unora dintre Prooroci li S-a arătat într-un fel, și altora într-altul. Și nu numai Proorocilor, ci și Patriarhilor – lui Adam, lui Enoh, lui Noe, lui Avraam, lui Isaac, lui Iacov și lui Iov – Dumnezeu li S-a arătat în multe feluri. Și totdeauna li Se arăta cu o slavă dumnezeiască întovărășită cu un nor însemnînd minunata Sa înfățișare. [...] Vezi ce zice și marele Vasilie despre începutul *Evangeliei* lui Ioan: „Tot glasul *Evangeliei* este mai înființat decât celelalte dogme ale Duhului. Căci întru acelea El ne-a grăit prin slugile Sale, prin Prooroci; iar întru *Evangeliei* ne-a vorbit Stăpînul Însuși.” Iar Teodorit filcuiește zicerea aceasta așa: „Începutul se potrivește cu pilda Domnului. Căci și Domnul, zicînd Iudeilor pilda despre vie, a spus că mai întîi s-au trimis către răii lucrători slugile și că după uciderea acelora a venit fiul. Deci, cu zicerea «în multe feluri», Apostolul însemnează feluritele iconomii; iar cu zicerea «în multe chipuri» arată osebirea vedeniilor dumnezeiești: căci într-un fel i S-a arătat lui Avraam, altfel lui Moisi, altfel lui Ilie, altfel lui Miheia, iar Isaia, Ieremia și Daniil au văzut osebite chipuri. Învățînd aceasta, Dumnezeuul a toate a zis: «Eu am vorbit către Prooroci și le-am înmulțit vedeniile și tot prin Prooroci am grăit în pilde», căci firea dumnezeiască nu are multe chi-

aceea, de vreme ce voi, frații mei, v-ați învrednicit a primi un asemenea dar, de ce vă întristați și vă arătați mici de suflet?

în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă întru Fiul,

Apostolul îi mîngîie și cu cuvîntul acesta pe Creștinii Evrei, zicîndu-le așa: Sfirșitul a toată lumea e aproape și aveți să vă sloboziți de rele și de necazuri. Căci cel ce se află în nevoie și în lipsă, dacă obosește, cînd aude că a ajuns sfirșitul luptei, se odihnește puțin și se mîngîie îndată. Cu cuvîntul acesta, Pavel arată în chip tainic și alt lucru, anume că în zilele acestea mai de pe urmă – cînd nu mai rămăsese vreme să ne îndreptăm, fiind toți supuși muncii [celelalte de veci], cînd ne deznădăjduisem și darurile lui Dumnezeu lipseau de la noi – acum ne-am mîntuit cu prea-slăvire și am primit mai multe daruri decît cei dinainte.

Iar zicerea „întru Fiul” este în loc de: „prin Fiul”, așa cum și zicerea „întru Prooroci”, de mai sus, este în loc de: „prin Prooroci”. Și însemnează aceasta pentru luptătorii de Duh Evnomieni, care zic că prepoziția „întru” este sortită doar pentru Sfîntul Duh, hulind astfel că Duhul nu este de o ființă și de o slavă cu Fiul. Dar pentru ce a zis Apostolul că ne-a grăit Dumnezeu-Tatăl, și nu Hristos? Răspundem că a făcut aceasta [din două pricini]: întîi, pentru că cei ce crezuseră din Evrei erau încă slabi și neîmpliniți în credință și prin urmare nu puteau să audă cele despre dumnezeirea lui Hristos; și alta încă, pentru a arăta că *Scriptura* cea veche și cea nouă sînt ale singurului Dumnezeu bun, iar nu precum hulesc Maniheii, zicînd că *Scriptura* cea veche este a „dumnezeului cel rău”, iar cea nouă este a „celui bun”. Vezi însă, iubitule, cum Pavel a zis că Dum-

puri, ci e nevăzută și neînchipuită. Deci ei nu vedeau însăși firea cea neatinsă, ci niște închipuiri pe care le arăta nevăzutul Dumnezeu spre trebuință. Zicerea «în multe feluri» însemnează și alta, că fiecăruia din Prooroci i se încredința cîte o iconomie, dar Dumnezeu tuturor, Stăpînul Hristos, nu a iconomisit o trebuință oarecare, ci, înomenindu-Se, a isprăvit totul și a săvîrșit mîntuirea oamenilor.” Zice și marele Macarie Egipteanul: „Dumnezeu S-a arătat fiecăruia dintre Prooroci și din sfinți precum a fost voia Sa spre folosul celui ce vedea. Adică: într-un fel lui Avraam, într-alt fel lui Isaac, lui Iacov, lui Noe, lui Daniil, lui Moisi, lui David și celorlalți Prooroci, micșorîndu-Se pe Sine, și trup făcîndu-Se, și schimbîndu-Se la față, și arătîndu-Se celor ce-L iubesc nu după cît este, căci e neînchipuit, ci după încăperea și puterea acelorora, pentru multa și necuprinsa de minte dragoste pe care o avea către dînșii” (*Despre înălțarea minții*, capitolul 8). (n. aut.)

nezeu ne-a grăit „nouă”, adică amestecînd și asemănînd cu ucenicii și Apostolii Domnului atît pe credincioșii din Evrei, cît și pe sine. Fiindcă Dumnezeu nu le grăise [de-a dreptul] Evreilor către care scrie Pavel (și tuturor Creștinilor), ci prin Apostoli. Pavel însă mărește lucrul și arată că Dumnezeu le-a grăit și lor, ca prin aceasta să-i mîngîie.¹

2. pe Care L-a pus moștenitor a toate,

Adică Dumnezeu-Părintele L-a făcut pe Fiul Său Domn al tuturor oamenilor și al întregii lumi simțite și gîndite. Fiindcă norodul lui Israil nu mai este el singur „partea și moștenirea Domnului” – după cea scrisă: „Și s-a făcut parte a Domnului norodul Său Iacov, măsura moștenirii Sale Israil” (*Deuteronomul* 32:9) – ci sînt toți oamenii și toate neamurile. Și L-a numit „moștenitor” ca să arate adevărarea firii și nedespărțirea domniei și a stăpînirii Lui. Dar cum și în ce chip L-a făcut Dumnezeu Domn pe Fiul Său? După firea Sa omenească, după cum se scrie și în *Psalmul* al 2-lea: „Cere de la Mine, și-Ți voi da Ție neamurile moștenire a Ta și stăpînirea Ta marginile pămîntului” (*Psalm* 2:8). Și Domnul zicea, după înviere: „Mi s-a dat toată stăpînirea în cer și pe pămînt” (*Matei* 28:18).² Dar despre care domnie și moștenire vorbește Pavel aici? Despre aceea din alegerea și din voia oamenilor care se supun Fiului și sînt stăpîniți de

¹ Se poate ca Pavel să fi zis așa, anume că „Dumnezeu ne-a grăit nouă întru Fiul Său”, pentru că la vremea întru care își scria el epistola aceasta nu erau morți toți Evreii care auziseră cu urechile lor învățătura lui Iisus Hristos, ci mulți dintre ei trăiau încă. (n. aut.)

² Iar Fotie a înțeles zicerea aceasta după dumnezeire, căci așa îl cuiește graiul „a toate”: „Adică a toate drepturile prea-curatei și dumnezeieștii firi, căci Fiul este moștenitor și părtaș ai ființei, al stăpînirii și al puterii părintești. [...] Apoi, pentru ca, auzind de «moștenitor», să nu socotești că nu S-a făcut moștenitor după fire, ci după oarecare dar și înfiere, adaugă zicînd: «Care, fiind strălucire a slavei». [Prin aceasta] numai că nu zice: Deși L-a numit pe El «moștenitor» pus de Tatăl, din aceasta nu se socotește nimic smerit sau nevrednic de Dumnezeu. Căci zicerea «L-a pus» nu este de înfiere și de punere de moștenitor, ci s-a zis – rogu-te! – cu arătarea atîmării Fiului de Tatăl ca de pricinuitorul Lui după fire, ca să nu bănuim că Fiul ar fi potrivit și străin de părinteasca înrudire și să socotim două începătorii dezbinat între ele. Socotesc [așadar] că graiul «moștenitor» s-a zis ca să-L înțelegi de aici pe Pricinuitorul de unde se trage moștenirea și să nu-L socotești [pe Dumnezeu-Cuvîntul] nenăscut asemenea Părintelui. Și îndată a adăugat: «Care, fiind strălucire»; iar dacă nu a fost *pus* a fi strălucire, ci *era* strălucire, atunci e arătat că nici moștenitor nu S-a pus decît numai în chipul care s-a zis de mine.” (n. aut.)

El de bună voie. Căci supunerea aceasta de bună voie a oamenilor s-a dat Fiului în urmă, după ceea ce era El ca om, când oamenii L-au cunoscut ca mîntuitor și I s-au supus de voia lor. Iar ca Dumnezeu, Fiul avea dintotdeauna supunerea cea firească a oamenilor, cu care El îi supune și îi stăpînește chiar dacă ei nu vor și nu Îl cunosc, ca pe niște fapte ale Lui, precum este scris: „Toate sînt roabe ale Tale” (*Psalms 118:91*).

prin Care și veacurile le-a făcut.

După ce a vorbit despre omenirea Fiului, ce s-a făcut în vremile mai de pe urmă, Pavel îl înalță acum pe ascultător la înălțimea dumnezeirii celei mai înainte de veacuri și zice că Dumnezeu-Părintele a făcut prin Fiul înseși veacurile. Unde sînt acum Arieni, care zic că a fost o vreme cînd Fiul nu era? Căci iată! – Pavel mărturisește că Fiul a făcut veacurile. Atunci, cum a fost veac cînd Fiul nu Se afla? Aceasta e cu neputință! – căci Făcătorul veacurilor nu Se cuprinde în veacuri. Și, fiindcă Părintele este pricinuitor al Fiului, El este prin urmare și pricinuitor al veacurilor ce s-au făcut de către Fiul. Însă al Fiului este pricinuitor firesc, iar al celor ce s-au făcut și se fac de Fiul este pricinuitor cu facere. Pentru aceasta a zis că Părintele a făcut veacurile „prin Fiul”.¹ Din zicerea aceasta, i se

¹ Iar înțeleptul Fotie tîlcuiește zicerea aceasta așa: „Apoi, zicînd că Fiul e moștenitor al avuțiilor părintești, tîlmăcește și că prin Acesta «s-au făcut veacurile». Adică veacurile sînt lucruri obștești ale Fiului și ale Părintelui, și atunci negreșit că și cele din veacuri le sînt obștești amîndurora; căci, dacă veacurile sînt așa, cu mult mai vîrtos cele ce s-au făcut după veacuri, precum lumea și cele ce sînt într-însa.”

Iar ce sînt veacurile, răspunde marele Grigorie al Tesalonicului, zicînd că și veacurile sînt „zidiri gîndite” (capitolul 68 din cuvintele despre fire și teologice). Pentru aceasta zice și marele Vasilie că Dumnezeu, și lucrările, și puterile și desăvîrșirile Lui sînt dincolo de veacuri, anume așa: „Iar lucrările Duhului cum sînt? Sînt negrăite din pricina mărimii și nenumărate din pricina mulțimii! Căci cum să înțelegem cele de dincolo de veacuri? Care erau lucrările Lui mai înainte de făptura gîndită?” (*Despre Sfîntul Duh*, capitolul 19). Iar mai înainte-pomenitul dumnezeiesc Grigorie al Tesalonicului, luînd zicerea aceasta a marelui Vasilie, zice: „Așadar, mai înainte de făptura gîndită și dincolo de veacuri, nimeni nu a vorbit, nici nu a înțeles cîndva ceva zidit. Drept aceea, puterile și lucrările dumnezeiescului Duh sînt nezidite” (capitolul 68).

Unit cu acestea zice și dumnezeiescul Grigorie al Nisei: „Se socotește că «veacul» și cele ce sînt într-însul este o măsură și un hotar al mișcării și socotinței omenești. Iar cele mai presus de acestea rămîn nepricepute și neajunse de socotință, curate fiind de tot ceea ce poate veni întru priceperea omenească. Fiindcă întru cele ce nu este nici chip,

nici loc, nici mărime, nici măsură de vreme, nici alt ceva ce se poate gândi din cele ce se pricep, puterea minții înțelegătoare, căutînd a înțelege ceva din ele, va căuta negreșit veacurile și zidirea dintr-însele în ceea ce este de o înrudire și o seminție cu sine, căci fiirea cea necuprinsă (adică dumnezeiască) e slobodă despre toate părțile” (cuvîntul întîi asupra lui Evnomie). Și se vede că dumnezeiescul Grigorie numește aici „zidire întru veacuri” pe aceea a Puterilor îngerești, căci și fratele său Vasilie, prin „cea veșnică”, a numit zidirea Îngerilor, zicînd: „[...] zidire care este mai veche decît facerea lumii, așezare cuvenită Puterilor celor mai presus de lume, cea covîrșitoare, cea veșnică, cea pururea vecuitoare” (cuvîntul întîi la *Exaimeron*). Același Grigorie [al Nissei] zice și în altă parte că „nici nașterea Celui unul născut n-a fost în veacuri, nici zidirea mai înainte de veacuri” (cuvîntul întîi asupra lui Evnomie). Însă, cu toate că Dumnezeu e mai înainte de veacuri și mai presus de veacuri – căci zice: „Împărăți-va Domnul peste veacuri și asupra veacului” (*Ieșirea* 15:18), pe care purtătorul de Dumnezeu Maxim a filcuit-o așa: „Căci nu e slobod a zice că împărăția lui Dumnezeu s-a început sau s-a ajuns de veacuri sau de ani” (capitolul 86 al sutei a doua din cele teologice); și David zice: „Cel ce este mai înainte de veacuri” (*Psalom* 54:19); așadar, cu toate că Dumnezeu e mai înainte de veacuri și mai presus de veacuri, *Sfînta Scriptură* Îl numește în multe părți pe Dumnezeu „veșnic”, zicînd: „Și a chemat (Avraam adică) numele Domnului «Dumnezeu veșnic»” (*Facerea* 21:33). Și Suzana a strigat, zicînd: „Dumnezeul cel veșnic, cunoscătorul celor ascunse, Cel ce știe toate mai înainte de facerea lor” (*Suzana* 42). Despre aceasta a zis și Teologul Grigorie: „Cînd mintea privește la adîncul cel de sus, la nemărginirea cea neajunsă de aici, neavînd unde sta și a-și mărgini închipuirile despre Dumnezeu, ea Îl numește «fără de început». Iar cînd privește la adîncul cel de jos și la cele de aici, Îl numește «fără de moarte și fără de stricăciune». Iar cînd [vorbește] de Cel ce săvîrșește totul, Îl numește «veșnic», căci veacul nu este vreme, nici parte din vreme, căci nu e măsurat. Ci ceea ce este «anul», măsurîndu-se de noi cu întoarcerea soarelui, pentru cele pururea-vecuitoare este «veacul», care se întinde împreună cu cele ce sînt ca o oarecare mișcare și întindere de vreme” (în cuvîntul la Naștere).

Iar marele Vasilie nu voiește ca veacurile să se numească „pururea vecuitoare”, fiindcă sînt făpturi, scriind așa în cuvîntul al doilea asupra lui Evnomie: „[Se numește] «pururea-vecuitor» fiindcă e mai vechi decît toată vremea și veacul; de aceea, Fiul este și născut, și pururea-vecuitor. Iată însă că unii învrednicesc cu numirea «pururea-vecuitor» și veacurile, dobîndind numirea aceasta dintru a fi pururea. Noi însă socotim că e aceeași greșeală și a mărturisi pururea vecuire pentru zidire (adică pentru veacuri), și a-L lipsi de această mărturisire pe Stăpînul zidirii.” De aceea, și Teodorit îl cuiește zicerea aceasta așa: „L-a numit pe Fiul «făcător al veacului» pentru a ne învăța să cunoaștem că El e pururea vecuitor și să arate că era de-a pururea, fiind mai presus de toată întinderea vremilor. Așa zice *Sfînta Scriptură* cea veche și despre Dumnezeu-Tatăl: «Cel ce este mai înainte de veacuri», în loc de: «pururea fiind».” Însă filcuiitorii mai noi iau veacul și pururea vecuirea altfel. Căci numesc „veac” ceea ce nu are nici început, nici sfîrșit; de aceea și vor a Se numi „veșnic” doar Dumnezeu, Cel fără de început și fără de sfîrșit. Iar „pururea vecuitor” zic că este ceea ce are început, nu însă și sfîrșit,

astupă și i se rănește gura nu numai lui Arie – precum am zis – ci și lui Savelie, căci aici se vorbește de două ipostasuri (fețe). Ci din zicerea aceasta primește rană de moarte și Pavel Samosatul, care zicea că Fiul S-a făcut de curînd și în vreme și că a început a fi din Fecioara Maria. Cu zicerea aceasta, se rănește și Arie – precum s-a zis – însă nu chiar de moarte, fiindcă el, în chip greșit, ia zicerea „prin Care” ca ajutor al ere-sului său și arată cu aceasta că Fiul este slujitor al Tatălui, iar nu împre-ună-lucrător. Iar cum se tâlcuiește aceasta (adică „prin Care”) și că se zice și despre Tatăl, vezi la tâlcuirea și la subînsemnarea zicerii „și Prin care toate” (*Evrei 2:10*).

3. Care – fiind strălucire a slavei,

Pavel s-a suit la înălțimea aceasta a teologiei despre Fiul. Căci Îl numește „strălucire a slavei” Părintelui pentru patru lucruri: 1) ca să înțelegi tu, cititorul, că Fiul Se naște din Părintele; 2) că El Se naște fără de pa-timă; 3) că Părintele nu S-a împușinat, nici nu S-a micșorat pentru că L-a născut pe Fiul; și, 4), ca să înțelegi că Tatăl și Fiul sînt de o ființă și de o fire, anume că Fiul Se naște din Tatăl precum lumina se naște din lumină: căci lumină e Tatăl, lumină e și Fiul, pentru că a luminat sufletele noastre și le-a slobozit din întunericul necunoștinței, arătîndu-L oamenilor pe Ta-tăl, pentru care și zicea: „Eu sînt lumina lumii” (*Ioan 8:12*) și iarăși: „Arătat-am numele Tău oamenilor” (*Ioan 17:6*). Și pentru că Se arată fără de început și pururea vecuitor împreună cu Tatăl, așa cum și străluci-rea soarelui se arată împreună cu soarele ce strălucește și este nedespăr-țită de dînsul. Fiindcă nici soarele nu s-a arătat cîndva fără de strălucire, nici nu se poate înțelege părinte fără de fiu. Deci, cînd îi vei auzi pe Ari-eni zicînd că – de vreme ce Fiul Se naște din Tată – atunci înseamnă că iese în urma Tatălui, tu împotrivește-te lor și zi-le că și raza și strălucirea purcede din soare, dar nu este în urma soarelui, căci, dacă este soare, este și strălucire împreună cu el.¹

precum sînt Îngerii și sufletele cele cuvîntătoare, ce au nemurire. Așadar aceștia zic pe dos decît vechii și sfinții teologi, măcar că și marele Vasilie a numit „pururea vecui-toare” așezarea Îngerilor – cum am zis mai sus. [...] Vezi și la tâlcuirea zicerii „prin cre-dință înțelegem că s-au întemeiat veacurile” (*Evrei 11:3*). (n. aut.)

¹ Iar înțeleptul Fotie tâlcuiește zicerea aceasta așa: „Și vezi cît de arătat și amărunchit a zis: «fiind strălucire a slavei». Căci, prin «strălucire» însemnează nașterea Fiului cea du-

și chip al ipostasului Lui

Mai sus, Pavel L-a numit pe Fiul „strălucire”, și prin aceasta a arătat ființa Lui cea una cu Tatăl, și nedespărțită de Tatăl și pururea vecuitoare. Însă, fiindcă strălucirea este neipostatică [nu este persoană, n. m.], Apostolul vindecă ceea ce nu se cuvine ființei celei deopotrivă, pentru a nu avea loc Marcel și Savelie, care ziceau că Fiul nu are un ipostas al Său, osebbit de cel al Tatălui. De aceea, zicînd că Fiul este „chip al ipostasului” Tatălui, Pavel arată că El este persoană. Adică – așa cum Tatăl este eni-

pă fire din Tatăl, fiindcă strălucirea nu purcede nicidecum după dar și după înfiere nici din soare, nici din foc, nici din altceva din care s-a înființat a purcede. Iar prin zicerea «fiind» arată că strălucirea nu are ființă de curînd, ci din cea pururea vecuitoare și de-a pururea. Iar apoi zicerea «fiind» arată și dumnezeiasca vrednicie, căci, vorbindu-i lui Moisi, și Tatăl zice așa: «O on» (adică: Eu sînt Cel ce sînt, și am fost și voi fi). Deci de ajuns sînt și strălucirea și acest «fiind» pentru a arăta nașterea cea după fire a Fiului din Tată, și ființa cea una și pururea vecuire împreună cu Tatăl. Iar acesta (adică Pavel) adaugă zicînd: «a slavei», ca să zici: Fiul este strălucire întru Tatăl, împreună cu Care este după ființă Cel prea-cinstit [...]. Vezi cum și al căror lucruri este moștenitor Fiul?”

Iar Chiril al Alexandriei îl cuiește „strălucirea” așa: „L-a numit «strălucire» arătînd oarecum ieșirea din Tatăl, niciodată schimbată de Ipostasul dintru Care este, nici cu totul strămtorată și privindu-se ca și cum spre a se arăta de sine și spre a fi în înființare osebbită” (cartea despre Treime). Ascultă-l însă și pe Solomon cum numește „strălucire” înțelepciunea: „Ea este strălucirea luminii celei veșnice și oglinda fără pată a lucrării lui Dumnezeu și chipul bunătații Sale” (*Înțelepciunea* 7:26).

Iar marele Vasilie îl cuiește „strălucirea” așa: „Fiul a fost numit și este «chip» născut [al Tatălui], și «strălucire a slavei lui Dumnezeu», și «înțelepciune», și «putere» și «drep-tate» a lui Dumnezeu, însă nu ca o deprindere, ca o iscusință, ci ca ființă vie și lucrătoare. Și este «strălucire a slavei» lui Dumnezeu [fiindcă] întru Sine Îl arată întru totul pe Tatăl, dintru toată slava Lui strălucindu-Se. Deci de cîtă necuviință este a zice că slava lui Dumnezeu nu are strălucire, sau că înțelepciunea lui Dumnezeu nu ar fi vreodată cu Dumnezeu?!” (cuvîntul al 2-lea asupra lui Evnomie). Și Teodorit îl cuiește „strălucirea slavei”, adică a dumnezeieștii firi (și vezi zicerea „Părintele slavei”, *Efeseni* 1:17). Și – după acesta – „strălucirea” însemnează pururea vecuire, și nedespărțirea Dumnezeu-Cuvîntului de Tatăl, și ființa și firea cea una. „Căci – zice – dintru Cel ce este slava, dintru Acela este și strălucirea. Și, fiindcă slava este de-a pururea, de-a pururea este așadar și strălucirea. [Căci, așa cum] strălucirea este de o ființă cu focul, așa este și Fiul cu Tatăl.” Iar Isidor Pelusiotul zice așa: „Nimic nu e așa de însușit și de însemnător al firii dumnezeiești ca purururea vecuirea. Căci «strălucirea» arată pururea vecuire; «chipul» ipostasului [arată] enipostasierea; «cuvîntul», nepărtinirea și neîntruparea; iar «Fiul», însușirea și ființa cea întocmai [...]” (epistola 818 către preotul Agaton). (n. aut.)

postatic¹ și are ipostas de sine desăvârșit, fără trebuință de altul pentru a se desăvârși – tot astfel și Fiul este enipostatic și are ipostas osebit și desăvârșit. Căci, cu cuvîntul acesta, Apostolul arată nu numai că Fiul are neschimbare de Tatăl, dar că are și chip al Său, osebit de Cel dintîi, adică de Tatăl. Fiindcă chipul Său este altul față de Chipul cel dintîi, de vreme ce e înființat de sine, dar totodată și neschimbat cu Chipul cel dintîi.² Iar Sfîntul Grigorie de Nissa (întru cele împotriva lui Evnomie) zice că – așa

¹ „Întru-ipostas” – cuvîntul arată că Dumnezeu-Cuvîntul întrupat nu e alcătuit din două persoane, precum ziceau oarecari eretici, ci că firea omenească este *întru* ipostasul dumnezeiesc.

² Iar înțeleptul Fotie tîlcuiește zicerea așa: „«Chip al ipostasului», adică trăgînd întru Sine toată ființa. Dumnezeu – zice – este stăpînitor, este atotputernic, făcător al totului și orice altceva se închipuie din părinteasca ființă – afară de a fi Tată, fiind totdeauna Fiu – și de aceea le și poartă pe toate, și le ține și le ocîrmuiește cu graiul puterii Sale.” Iar Nichifor Vlenida tîlcuiește „chipul” așa: „Fiul Se numește «chip» al Ipostasului părintesc nu pentru că este însușire a Tatălui. Căci cine ar bănui aceasta, împărțit fiind de cuvîntare [«rațiune», n. m.]?! Ci [aceasta înseamnă] că El Se închipuie și Se cunoaște după ceea ce este Tatăl dintru a avea Fiu; și că, avîndu-le pe toate ale Tatălui, Fiul – rămînd Fiu întru Sine – Îl arată pe Acela dintru care este, fiind chip firesc și neschimbat al Aceluia. Pentru aceasta și zice: «Cel ce M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl»” (în cuvîntul despre credință). Iar Teologul Grigorie zice: „Cu adevărat, Fiul Se zice ca unul, nu ca mulți cu firea; căci Cel adevărat este unul, iar minciuna de multe chipuri. Și ca pecetea cea curată și chip prea-nemincinos al Tatălui” (cuvîntul al doilea despre Fiul)

Și Teodorit tîlcuiește zicerea „chip al ipostasului” așa: „De Sin – zice – înființat, tot întru Sine arătîndu-L pe Tatăl, căci e îmbrăcat cu părinteștile însușiri. Așa, prin multe numiri, dumnezeiescul Apostol ne-a învățat să cunoaștem și adevărul nașterii, și ființa cea întocmai, și pururea vecuire. Căci, de vreme ce toată mintea e covîrșită de cele dumnezeiești și nu este cu puțință a învăța taina teologiei numai printr-un chip, propovăduitorii adevărului sînt siliți a face aceasta prin mai multe chipuri. Așa, de nevoie L-a numit «Cuvînt» pe Fiul dumnezeiescul Ioan, de vreme ce împreună cu nașterea cea omenească e însoțită și patima și vremea, ca să arate nepătimirea și nevremuirea nașterii. Și, iarăși – ca să nu bănuiască nimeni că ar fi neipostatic, fiind cuvînt (cum au pățimit Marcu, Fotino și Pavel [poate Samosatul]) – de nevoie a adăugat a zice: «și Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan 1:1), însemnîndu-i ipostasul, și arătîndu-i firea cea una și învățînd nepătimirea și nevremuirea nașterii. Tot astfel, fericitul Pavel L-a numit pe El «Fiu» după pricina însușirii, arătîndu-L osebit de Tatăl. L-a numit «făcător al veacurilor», prin aceasta învățînd pururea Lui vecuire. L-a numit încă și «strălucire a slavei», prin aceasta însemnînd și împreună-pururea vecuire și pe aceeași ființă, căci din firea focului iese strălucirea. Și a adăugat a zice că este și «chip al ipostasului», învățîndu-le pe amîndouă la un loc: cum că este și înființat de Sine, și că arată întru Sine însușirile părintești.” (n. aut.)

cum Pavel a arătat prin „strălucire” ființa cea deopotrivă și neschimbată a Fiului cu Tatăl – tot astfel, prin „chip”, a arătat starea cea întocmai a Fiului către Tatăl. Căci cel ce va înțelege mărirea ipostasului, acela, cu chipul ce se arată al ipostasului, măsoară negreșit și ipostasul al căruia este chipul. Fiindcă nici chipul nu întrece ipostasul, de vreme ce ar fi neipostatic după măsura cu care ar întrece ipostasul; dar nici ipostasul nu este mai mult decât chipul, căci ar avea negreșit neînchipuită partea ce ar întrece. La fel, Pavel zice și în altă parte că Fiul este „în chipul lui Dumnezeu” (*Filipeni 2:6*), și prin aceasta ne face să înțelegem că este chip văzut al ipostasului Tatălui.¹ Iar cu cuvintele acestea arată măsura cea întocmai la fel pe care o are Fiul cu Tatăl, de vreme ce în „chip”, adică întru Fiul, se vede mărirea Tatălui, care nu o întrece pe aceasta, căci negreșit ar fi fără măsură și nefrumoasă partea aceea după care ar covârși „chipul”, lucru necuviincios de gândit despre Tatăl. [...]

și purtându-le pe toate cu graiul puterii Sale –

Auzi acum tu – o, Ariene! – care iei ca ajutor al eresului tău zicerea „prin Care” și pentru aceasta spui că Fiul este slujitor al Tatălui, iar nu împreună-lucrător. Auzi – zic – (de poți să înțelegi) cum Apostolul dă aici Fiului strălucirea și domnia întocmai cu cea a Tatălui, fără schimbare. Căci Pavel nu a zis: „purtând cu puterea”, ci: „cu graiul puterii”, adică: Fiul este acela care le poartă și le ocîrmuiește pe toate cu cuvîntul Său cel plin de putere – dovedind puterea Fiului. Căci – așa cum tu crezi că Tatăl a zis: „Să se facă lumină! – și s-a făcut lumina” (*Facerea 1:3*) – tot așa să crezi și că Fiul pe toate le poartă, adică le ocîrmuiește, și le ține împreună cu cuvîntul său cel atotputernic. Și, decât a le face pe toate, este chiar lucru mai mare a le ține împreună pe toate, care se luptă cu cele potrivnice lor din fire și pentru aceasta se primejduiesc a cădea întru a nu fi și a se pierde. Și nu a zis că Fiul le „ocîrmuiește” pe toate, ci că le „poartă”, de la metafora oamenilor care numai cu un deget fac a se mișca și a se strămuta un lucru mic, iar Fiul lui Dumnezeu ține totdeauna globul acesta atît de foarte mare al întregii făpturi simțite și-l mișcă doar cu

¹ Vezi la subînsemnarea zicerii „Care, în chipul lui Dumnezeu fiind” (*Filipeni 2:6*), ca să cunoști că – după cei mai mulți teologi – „chipul” se înțelege chiar al ființei și al firii lui Dumnezeu. (n. aut.)

atotputernicul Său cuvînt.¹ Căci la Dumnezeu cuvîntul nu e gol și neputincios – cum e cuvîntul nostru, al oamenilor – ci e lucrător și atotputernic. Vezi, iubite cititorule, cîte eresuri se doboară și cîte noime înalte se pun încă de la începutul epistolei acesteia? Deci cum cutează unii – care sînt Arienii, după cum am spus la pricina trimiterii – a lepăda epistola aceasta și a zice că nu este cu adevărat a lui Pavel? – trăgînd încheierea aceasta din osebitul chip al ei față de celelalte trimiteri. Căci ar fi trebuit să judece mărimea noimelor și puterea cuvintelor ce se cuprind aici, cărorora nu li se poate grăi împotriva, și să se întrebe ale cui nașteri pot fi acestea, decît numai ale marelui Pavel?! Ale lui Pavel – zic – acela care-L avea pe Hristos grăind întru sine. Drept aceea, cîți îl lipsesc pe Pavel de epistola aceasta, fac un rău întocmai ca și cum l-ar lipsi de Hristos.

¹ Vrednice de laudă sînt și cuvintele marelui părinte Vasilie care se întind la această zicere: „Bunătățile de la Dumnezeu vin către noi cu mai multă grabire decît cele lucrate de oricine sau decît s-ar zice un cuvînt. Căci nimic nu e așa de grabnic: nici fulgerele, nici alergarea luminii în aer, nici privirile cele iuți ale ochilor, nici mișcările minții noastre. [...] Căci de ce întindere de vreme ar avea trebuință Cel ce pe toate le poartă cu graiul puterii Sale și nu lucrează trupește, neavînd nevoie de lucrarea mîinilor la facerea totului, ci unei voiri nesilite avînd următoarele firea celor ce se fac? – precum zice Iudita: «Și ai împlinit toate cîte le-ai gîndit» (*Iudita* 9:5)” (*Despre Sfîntul Duh*, capitolul 8). S-a lăudat oarecînd acel prea-vestit matematic și prea-mecanic Arhimed că singur va mișca tot pămîntul, sprijinindu-se pe socotelile pîrghiei mecanice, dar numai dacă i s-ar fi dat un loc în afara pămîntului ca să o așeze și dacă pîrghia lui și locul de sub ea ar fi fost potrivite ca mărime, zicînd: „Dă-mi unde să stau, și voi mișca tot pămîntul!” Ci pricina lui fiind cu neputință, după urmare și lauda lui a fost zadarnică, și neînființată și arătată numai după fantezie, neputînd veni niciodată în lucrare. Iar Fiul lui Dumnezeu cu un singur cuvînt al Său mișcă și poartă întru atîtea veacuri nu numai mărimea pămîntului, ci și pe a întregului [lumii]. Ce zic? Mișcă și poartă totul doar cu voia și cu o subțire povățuire. Căci, fiind nemărginit întru toată desăvîrșirea, are nemărginită și atotputernicia, și simpla mișcare a voii Sale poate chiar și numai cu o subțire atingere nu doar a mișca, ci și a doborî întru neînființă și a duce în haos mărimea întregă a totului. Pentru aceasta, și acel prea-viteaz Iuda Macaveu zicea către cei șase mii de ostași ai săi: „Potrivnicii nădăjduiesc în armele lor și în îndrăzniri, iar noi nădăjduim întru atotțitorul Dumnezeu, Cel ce poate a-i doborî pe cei ce vin asupra noastră și pe toată lumea doar cu o atingere” (*2 Macavei* 8:18). Pentru aceasta a zis și Isidor Pelusiotul: „Dumnezeiescul și prea-negrăitul Fiu al Tatălui, Cel ce Se închină de către noi, Se numește «Cuvînt» în chip potrivit nu numai pentru că este cuvîntul lui Dumnezeu și filciutor al Tatălui – cum socotesc unii – ci și pentru că lucrează mai în grabă decît cuvîntul” (epistola a 44-a către comisul Aetie). (n. aut.)